

Volg Sand in eigen land

ELIANE VAN DEN ENDE

Wenez donc me voir, chez moi, dans ma Vallée Noire, si bête et si bonne' schreef George Sand. Talrijk namen haar vrienden de uitnodiging aan en schoven hun benen onder tafel in Nohant: Balzac, Tourgeniev, Dumas, prins Jérôme Bonaparte, Delacroix, Lizst en... Chopin. De Poolse componist vond er zeven zomers lang een opgemaakt bed en de nodige rust voor 47 meesterwerken. In 1846 zat echter de mot in die grote liefde en het schilderij van het koppel dat Delacroix in zijn atelier boven de paardenstallen borstelde, raakte nooit af en werd zelfs achteraf in twee gescheurd. Nohant - 'la maison de mes souvenirs' - blijft evenwel een ontmoetingsplaats voor intellectuelen en kunstenaars. Er wordt gepraat over politiek en kunst; er wordt gemusiceerd en veel theater gespeeld, gezongen, gelachen, gegeten... Soms zucht George als ze weer eens 30 mensen - personeel en gasten - moet onderhouden want ze leeft enkel van haar pennevruchten: 70 romans, 20 theaterstukken, krantenartikels, novellen, sprookjes, zo'n 23.000 brieven. 'Indiana', haar eerste grote roman, komt op Nohant tot stand.

Théophile Gautier was ooggetuige van dat 'bohémien'-leven op Nohant: 'De lunch was om 10 uur. Madame Sand verscheen als een zombie en bleef de hele maaltijd half slapen. Na het eten trokken we de tuin in en speelden 'cochonnet'. Dat maakte haar wakker en pas dan begon ze te praten... Tegen middernacht begon ze te schrijven, tot 4 uur 's ochtends. Soms gebeurde er iets monsterlijks. Dan had ze een roman af om 1 uur 's nachts en begon ze maar aan een nieuwe...'

'Een bescheiden woning' noemt George Sand de - grotendeels - 18de eeuwse 'gentilhomme' die ze van haar grootmoeder Aurore de Saxe erfde en waar ze vanaf haar vierde opgroeide. Toen was ze nog niet de omstreden én bejubelde George Sand, maar wel Amantine-Aurore-Lucile Dupin, geboren op 1 juli 1804 in Parijs. Wanneer vier jaar later haar vader van zijn paard valt en sterft, wordt om het kind gevochten door de aristocratische grootmoeder en de volkse moeder. De adellijke Aurore die de Verlichtingsfilosofen leest en bovendien afstand - hoewel als bastaard - van de Poolse koningen, kon moeilijk de verbintenis van haar enige zoon met een soldatenhoer en dochter van een Parijse vogelverkoop verkroppen. Maar kleine Aurore, die een paar weken na de wettige verbintenis het levenslicht ziet, is haar oogappel. Met een afkopsomstuurt ze haar schoondochter terug naar de hoofdstad en houdt haar kleindochter bij zich in het historische hart van Frankrijk. Deschartes, voordien de privéleraar van haar vader, verzorgt haar onderricht dat niet bepaald afgestemd is op de 19de-eeuwse maatschappelijke verwachtingen voor een 'fille de bonne famille'. Lange roken hinderen alleen maar bij het paardrijden en het door de velden hossen met de boerenjongens. Aurore groeit op een niet ongeremde wildebras en dat vrijheidsgevoel laat haar nooit meer los.

Het 'kasteel' van Nohant is nu eigendom van de 'Caisse des monuments historiques' die het opknapt en het in zijn oorspronkelijke staat tracht te stellen. De vraag is of dat nog kan en of het wel hoeft. Want twee of drie generaties afstammelingen hebben erin geleefd tot de kleindochter van George - ook een Aurore, ook een schrijfster en schilderes - het in 1952 aan Monumentenzorg overdroeg. Het onthaal van bezoekers is er nu ronduit bot en de rondleiding en zelfs de restauratie doen wenkbrauwen fonsen. Maar het geheel is een bevoorwaard voor romantische zielen die hun hart kunnen ophalen in het salon met de familieportretten, in de eetkamer met het oorspronkelijke couvert 'Le Papillons', die vlinderborden waarvan de kopieën nu commercieel worden afgelikt...

In de keuken met de grote tafel hangen koperen pannen en de kastanjepoffier, 'Le Diable' genoemd. Zelf werd George als 'un diable de femme' betiteld. Het kabinet waar ze schreef had ze zo volgestouwd met haar verzameling stenen, fossielen, schelpen, vlinders en boeken dat er geen plaats meer overbleef voor een bed, laat staan voor een schrijftafel. Dus schreef 'se le nez dans le placard', in een kast die kon worden opgevuurd tot schrijftafel. Slapen - meestal maar drie, vier uur per nacht - deed ze in een hangmat.

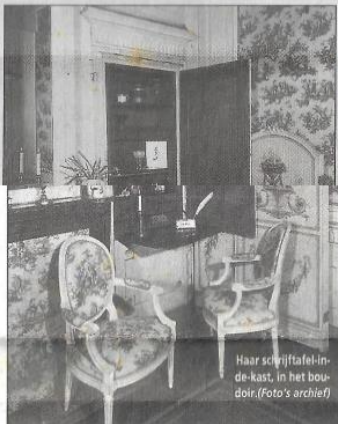
Het bed waarin ze stierf, een bootbed van mahoniehout, staat op de eerste verdieping, in de blauwe kamer met mythologische danseressen op het behang. Haar laatste woorden op 8 juni 1876 - ze was toen 72 - blijven mysterieus. *Laissez verdure...* Vanuit haar bed kon ze de machtige ceders zien die ze geplant had bij de geboorte van haar twee kinderen. Op de familiebegraafplaats - in een uitloek van de tuin - ligt ze onder een eenvoudige Volviezen begraven.

Nohant, het simpele, verstilde boerdorp met zijn aandoenlijk romaans kerkje, zal altijd haar rustpunt en inspiratiebron blijven. Ook al is Parijs de stad waar ze literaire carrière maakt, waar ze haar linkse politieke overtuiging kan botvieren, waar ze haar eerste slipperjes buiten het echtelijk bed maakt. Haar eerste amant is - volgens sommige biografen - Jules Sandeau, ook een Berrichon. Hij is negentien, zij zeventwintig en samen schrijven ze een boek. De letterkundige en amoureuze samenwerking spat weldra uiteen maar als pseudoniem kiest ze de verkorte achternaam van haar ex-minnaar. Als voornaam kiest ze de Engelse patroonheilige George, Grieks voor 'mens van de natuur'. En met die natuur voelt ze zich - als romantisch mens - sterk verbonden. Zelfs fysiek. In 1872 - ze is dan 68 - schrijft ze over haar dagelijkse plons in de Indre-rivier: 'Ik wou door de rivier en ik baad in het koude water...'. Zon en water is alles wat ik nodig heb'.

Dat ze zich op het platteland, net als in Parijs nog als man blijft kleden, tochten te paard - en dan nog schrijlings - onderneemt, de pijp rookt, minnaar na minnaar verslijt, dat alles is de deftige burgerij een doorn in het oog. Wanneer ze zich na de revolutie van 1848 - waarbij een deel van haar linkse vrienden en geestesgenoten in de gevangenis beland of naar het buitenland vlucht - terug-

Het huis van George Sand in Nohant-Vic, in het département Indre. (Foto Louis Louvel)

Haar schrijftafel-in-de-kast, in het boudoir. (Foto's archief)

trekt op haar landgoed, wordt ze in het provinciestadje voor 'communiqué' uitgescholden. Beter wisten ze niet.

En toch blijft ze van het land houden: 'J'ai toujours aimé ce pays, cette nature, ce silence...'

Ook vandaag blijft de Berry nog steeds een magische aantrekkingskracht op zijn telgen uitoefenen. 'Neen,' zegt de bijdehante maître d'hotel van het 'Château de la Vallée Bleue' terwijl hij de verrassende sorbets van honing en lavendel bestelt, 'nee, wij hier zijn helemaal niet nostalgisch. We keren alleen maar terug naar onze wortels.'

Le Berry, de mensen, de oeroude legenden en het bijgeloof hebben Sands romantische ziel bekoord. Een bucolische picknickhoekje, een vriend-moleenaar en de 14de-eeuwse burcht van Sarzay inspiren haar tot de roman *Le meunier d'Angibault* en de naburige plas in het bos tot *La Mare au diable*, een roman geschreven uit geldnood, in vier nachten. *Les maitres sonneurs* is gebaseerd op de mysterieuze broederschap van doedelzakspelers met hun aparte toetredingsriten en geheime overeenkomsten. Ze werden erg gewaardeerd om hun virtuositeit maar dat talent zouden ze - volgens de overlevering - te danken hebben aan een pact met de duivel. Decor van het verhaal vormt het kasteel van Saint Chartier, een middeleeuws bouwwerk dat in de vorige eeuw werd opgeknaapt 'à la façon' van de 19de-eeuwse fantasie over de Middeleeuwen. Ded eigenaar verhuurt momenteel gastenkamers. Maar de charme van weleer verkromt. De was hangt in de statige loggia te drogen en het park is toegankelijk voor vijf Franse francs, de symbolische prijs voor een dakpan. Er zijn er veel nodig.

Interesse voor geschiedenis en archeologie, voor Middeleeuwen en ruïnes, voor het pittorese zijn mode in die

'La Bonne Dame de Nohant' werd de 19de-eeuwse Franse schrijfster George Sand door de boeren van haar dorp genoemd. Met haar ongedwongen en tegendraadse gedrag vond de bourgeoisie van Berry haar maar 'une femme de mauvaise vie'. Toch bleef ze haar hele leven gehecht aan deze verstilde, discrete streek. 'Er bestaat geen mooiere plek in Frankrijk', zei ze van haar emotioneel en politiek toevluchtsoord. Langs holle wegen, middeleeuwse torens, kabbelende beekjes, kerkjes, kastelen en scheefgezakte hoeves volgt de 'Route Historique George Sand' haar voetsporen.

romantische periode. Maar ook de eigen volksaard. In het woord vooraf bij *François le Champi* schrijft Sand: 'Die volkskunst is rijper en beter omdat ze meer geïnspireerd is door de natuur. De waardering voor het authentieke en voor de schoonheid is spontaan en vollediger bij die eenvoudige zielen dan bij de meest illustere dichters'.

Vandaag ook haar belangstelling voor het plaatselijke dialect: een ietwat plompe, archaische taal met eigen woordschat. Merkwaaardig is dat in het Berrichon-dialect het onzijdig dat uit de Franse taal is verdwenen, bewaard is gebleven: 'In la Vallée Noire praat men het echte, zuivere Berrichon, het authentieke Frans van Rabalais... La Vallée Noire is het land waar het zou werken. Het is een zekere van Keltische oorsprong. *Zou* is een persoonlijk voornaamwoord dat enkel maar in het onzijdig wordt gebruikt... Van een mes zeg je: 'ramassez *zou*': van een mand: 'faut *zou* remplir'.

Sands omzwingingen langs bosjes, het schots en scheef schaakbord van velden, de middeleeuwse heuveltjes hebben niet alleen haar scheppingsdrang aangewakkerd maar ook belet dat de streek van de cultuurhistorische kaart verdween. Toen in 1848 in het romaansen kerkje van Vic rood-okeren muurschilderingen werden ontdekt, trommelde ze Prosper Mérimée op die haar ooit nog had willen opvrijen. De fresco's werden bewaard voor de eeuwigheid.

Af en toe, als het haar te druk werd op Nohant, wou George ook weg. Naar 'Klein Zwitserland' zoals ze haar geliefkoosde plekje Gargilles noemde. Gargilles is een pittorese peperkoeken dorpie met nog 61 inwoners. Alexandre Manceau, officieel haar secretaris maar eigenlijk haar minnaar, kocht het huisje met zijn luttel spaarcenten. 'Villa Algira' is met zijn twee kamertjes op een paar vierkante meter, de ietwat overtrokken naam van dit bescheiden stulpje. Algira is ingegevoerd door een Afrikaanse vlinder die er door het gunstige microklimaat van de trechter van de omringende bergen kan overleven.

Vlinders zijn de gemeenschappelijke passie van Alexandre, George en zoon Maurice. Samen trekken ze met een vangnet op jacht en minnaar en zoon beginnen een repertorium van rups- en vlindersoorten. Tot het hengen naar de attentie van George een wig drijft tussen beide mannen. George kiest voor haar minnaar met wie ze vijftien jaar lang - en dat is lang - samenleeft en die op 48-jarige leeftijd aan tuberculose sterft. Pas dan keert George terug naar Nohant en naar de grote

vlinderserre. Villa Algira met de keuken boven het ruisende beekje, de bijgebouwde 'chambre des garçons', maar vooral de haarklokken, portretten, toiletbenodigdheden, schoentjes, de etsen van George en Maurice en al de verzamelde souvenirs bewaren de intieme sfeer van hun vroegere bewoners.

Die herinnering wordt angstvallig gekoesterd door Christiane Sand, die twee mooie boeken, *A la table de George Sand* en *Le jardin romantique de George Sand*, schreef. Vermits zij de goede vriendin van Aurore (de laatste kleindochter van George) en laatste familielid en erfgename is, bezit ze nog heel wat souvenirs, herinneringen en verhalen van de familie. Het museum van La Châtre waarvan ze ook de conservator is, bevat ook nog heel wat originelen: manuscripten, eerste drukken, opdrachten van George aan haar twee kleindochters, een getekend zelfportret, spotprenten, brieven, zoals haar boodschap aan de actrice Marie Dorval: 'Aimer sans être aimée, c'est vouloir allumer une cigarette à une autre cigarette - déjà éteinte'.

Le Berry is de historische provincie die de huidige departementen Indre en Cher omvat. De 'Route Historique George Sand' is een initiatief van 'L'Association pour la Fondation George Sand' in samenwerking met de 'Caisse nationale des monuments historiques et des sites'. Zij geven een kleine - niet altijd actuele - brochure uit met de beschrijving, adressen en openingsuren van de bezienswaardigheden. Deze brochure en ook andere inlichtingen zijn te verkrijgen bij het Comité de Tourisme du Département de l'Indre in Chateauroux (tel. 00.33.2.54.07.36.36, fax 00.33.2.54.23.21.21). Deze behulpzame dienst geeft ook inlichtingen over hotels of kamers bij de bevolking, zoals in het middeleeuwse kasteel van Sarzay of - iets luxueuzer - in het Château de la Vallée Bleue. De route wordt best met de auto afgelegd, want er is geen spoorlijn en openbaar vervoer is haast onbestaand in de afgelegen dorpjes. De hele zomer zijn er heel wat culturele activiteiten in de streek. Op 13 juni beginnen in Nohant de 'Fêtes romantiques'. Het weekeinde van de Franse nationale feestdag op 14 juli is het kasteel van Saint Chartier het decor voor de 'Rencontres Internationales de Luthiers et Maitres Sonneurs'. De tweede helft van juli herdankt La Châtre 'Chopin chez George Sand'. En het laatste weekeinde van augustus is er in Gargilles een harpfestival. 'La Vallée Noire', met de beschrijving door George Sand zelf en toeristische wetenswaardigheden, is een (Franse) uitgave van Christian Piot 'Histoire de ma vie', een ingekorte versie van Sands autobiografie, werd in het Nederlands uitgegeven door De Guss; iets meer dan 200 frank.

George Sand, gezien door Nadar.

